

LIFE
Lynx

Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

KRATKA VPRAŠANJA IN ODGOVORI O RISIH IN PROJEKTU LIFE LYNX

Kazalo

1. Biologija risa in njegovo ohranitveno stanje	4
2. Ris in upravljanje z divjadjo	7
3. Ris in ljudje	12
4. Projekt LIFE Lynx	14
5. Dojemanje projekta in risov	20
6. Drugi pomisleki	22
7. Vprašanja, povezana s turizmom in gospodarstvom	26
8. Dodatna vprašanja z delavnic, predstavitev, srečanj itd.	27

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=16008963
ISBN 978-961-6822-62-6 (pdf)

Kratka vprašanja in odgovori o risih in projektu LIFE Lynx; Reševanje risa v
Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

Naslov izvirnika: Questions and answers about lynx and LIFE Lynx project;
Preventing the Extinction of the Dinaric-SE Alpine Lynx Population Through
Reinforcement and Long-term Conservation

1. izdaja – elektronska izdaja

Urednici: Urša Marinko, Manca Velkavrh

Založnik: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo

Oblikovanje: Agena d.o.o.

Fotografija na naslovnici: Matej Vranič

Slikovno gradivo: Rok Černe, Marcin Grzegorzek, Kawka_production, Franc
Kljun, Miran Krapež, Miha Krofel, Marko Masterl, Marko Matešič, Matej Vranič
Ljubljana, 2020

Kratka vprašanja in odgovori o risih in projektu LIFE Lynx

Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

Velike zveri so pogosto predmet občudovanja, včasih zbujejo strah, vedno pa se nam o njih porajajo vprašanja. Tu lahko najdete odgovore na najpogostejša vprašanja, ki smo jih prejeli med začetno fazo projekta LIFE Lynx. V tej brošuri lahko najdete odgovore na mnoga vprašanja, vključno s tem, kaj je ris, zakaj in kako smo začeli z dejavnostmi, s katerimi želimo preprečiti njegova ponavljajoča se izginotja iz Dinarskega gorovja in jugovzhodnih Alp, kaj smo pri tem upoštevali in zakaj to počnemo. Upamo, da bo brošura postala pomemben vir informacij za ljudi, ki živijo na območju projekta, pa tudi za člane projektne skupine. Želimo si, da bi z njo lahko ponudili enostavno dostopen vpogled v naše delo ter povečali učinkovitost naših prizadevanj za komunikacijo. Odgovorili smo na vrsto vprašanj, ki so jih prispevali različni deležniki – lovci, kmetje, člani nevladnih organizacij, ljudje ki živijo na območjih, kamor bi priseljeni risi lahko odšli, oziroma kdor koli iz širše javnosti, ki ga je ta tematika zanimala.

Projekt LIFE Lynx se je začel 1. julija 2017 in bo potekal do 31. marca 2024. Ker je ohranitev populacije risov dolgoročna naloga, smo dejavnosti projekta načrtovali tako, da tvorijo trdni temelj za doseganje tega cilja.

Med tem projektom bomo:

zbirali in analizirali podatke o prejšnjih naselitvah risov, načrtovali in izvedli preselitve vsaj 14 primerkov, pazili na to, kako uspešno so se ti osebk vključili v trenutno populacijo, uporabljali telemetrijo in foto pasti, seveda pa bomo vključevali tudi lokalno prebivalstvo, šole in druge pomembne deležnike, organizirali določene aktivnosti ekoturizma ter razvijali risove tematske poti.

V tej brošuri niso opisane vse dejavnosti pri projektu, nudi pa dober vpogled v naš način razmišljanja, načrtovanja in delovanja.

Če v njej niste dobili odgovorov na vsa svoja vprašanja, si lahko ogledate spletno mesto projekta ali pa z nami stopite v stik oziroma nam sledite prek spodaj navedenih kontaktnih podatkov.

Spletno mesto: lifelynx.eu
E-pošta: life.lynx.eu@gmail.com
Facebook: @LIFELynx.eu
Instagram: life.lynx
Vimeo: LIFE Lynx
Youtube: LIFE Lynx

Biologija risa in njegovo ohranitveno stanje

1. Kaj je ris?

Ris je največja prostoživeča mačka v Evropi; odrasla žival meri v dolžino od 80 do 150 cm. Samice so v povprečju za 2,5 kg lažje od samcev in tehtajo od 15 do 21 kg. Za risa so značilni gost kožuh rjave in bele barve s črnimi pikami in lisami, srednje dolg rep s črno konico in čopki na vrhu ušes. Vsak osebek ima svoj edinstven, značilen vzorec, drugačen od ostalih risov, zaradi česar jih lahko med seboj razlikujemo na podlagi fotografij kožuha. Večina risov v Evropi živi v gozdovih, saj je zavetje rastlin zanje pomembno, da lahko skrijejo plen in da se pred ljudmi skrijejo tudi sami.

2. S čim se ris hrani?

Risi so plenilci, ki so specializirani za lov na manjše parkljarje. V večinskem delu Evrope, vključno z Dinaridi, je njihov glavni plen srnjad. V manjši meri lovijo tudi druge parkljarje (gamse, jelene, muflone), divje svinje in druge manjše vrste (glodavce, poljske zajce, lisice, ptice). Za dinarske gozdove je značilno, da se v letih z bogatim obrodом plodonosnih drevesnih vrst, zlasti bukve, intenzivno razmnožijo tudi polhi, ki lahko v takšnih letih predstavljajo znaten delež v prehrani risov (znan podatek je okoli 16 %), kar je še posebej pomembno za samice in mlade rise.

3. Koliko srn/jelenov upleni ris?

Risi (predvsem samice) pri nas preferirajo srnjad. Tudi samci večinoma plenijo srne, vendar je delež uplenjenih jelenov pri njih nekoliko večji (največkrat uplenijo njihova teleta). Velik plen (parkljarje) ris upleni približno enkrat tedensko, na leto pa upleni približno 50 živali. Če upoštevamo velikost domačega okoliša, ris v Sloveniji in na Hrvaškem na leto v povprečju upleni 0,24 živali na 100 ha. Vendar je treba upoštevati, da si v zdravih populacijah isti teritorij delita dva odrasla risa (samec in samica).

4. Kako velik življenjski prostor potrebuje ris?

Povprečna velikost domačega okoliša risa v Sloveniji znaša 215 km². Običajno so domači okoliši samcev večji od domačih okolišev samic. V zdravih populacijah si vsak teritorij delita dva odrasla risa – samec in samica. Domači okoliši odraslih živali istega spola se najpogosteje izključujejo (le na mejah se lahko prekrivajo).

5. Kje v Sloveniji, na Hrvaškem in v drugih državah živijo risi?

Risi so v preteklosti živeli na celotnem ozemlju Slovenije in Hrvaške ter v večjem delu preostale Evrope. V Dinaridih in Alpah so jih do začetka 20. stoletja popolnoma iztrebili. Po ponovni naselitvi leta 1973 so se znova naselili po velikem delu Dinaridov in vzhodnih Alp, vendar je v 90. letih 20. stoletja populacija spet začela upadati. Danes se risi še vedno pojavljajo v nekaterih delih Dinaridov v Sloveniji in na Hrvaškem (na Snežniku, Javornikih, Kočevskem, Menišiji, Rakitni, Hrušici, Nanosu, v Trnovskem gozdu, Gorskem kotarju, na Velebitu in v Liki), v slovenskih Alpah pa so izredno redki. Populacija iz Dinarskega gorovja in jugovzhodnih Alp je razširjena tudi v Italiji, Avstriji ter Bosni in Hercegovini. V Evropi se populacije evrazijskega risa pojavljajo tudi

v zahodnih Alpah (v Švici, Franciji in Italiji), Jurskem pogorju, na južnem Balkanu (v Makedoniji in Albaniji), v Karpatih (Romuniji, Ukrajini, na Slovaškem, Poljskem, v Češki republiki), na Bavarskem, Češkem in v Avstriji, v Pfalškem gozdu in Vogezih, gorovju Harz in Črnem gozdu, v baltskih državah (Estoniji, Litvi, Latviji in na Poljskem) ter Fenoskandiji (na Finskem, Švedskem in Norveškem).

6. Koliko mladičev imajo risi običajno?

Uspešnost reprodukcije populacije risov je odvisna v glavnem od prehranskih razmer v okolju, pogosto od gostote srnjadi. Evrazijski risi se običajno pari do pozne starosti; zaenkrat še ni bilo potrjeno, da bi jih določena starost pri parjenju omejevala.

Višek sezone parjenja je v februarju/marcu, ko pri samicah nastopi obdobje plodnosti, ki traja približno teden dni, po dvomesečni brejosti pa povržejo od enega do tri mladiče. Zaradi visoke stopnje umrljivosti pa prvo leto pogosto preživi samo polovica mladičev.

V mnogih evropskih študijah o reprodukciji risov so ugotovili, da je bilo povprečno število mladičev na samico ob koncu njihovega prvega leta življenja med 1,2 in 1,6. Od tega odstopajo podatki iz študij v Švici ter na Poljskem kjer so pri preučevanih živalih odkrili le 0,69 mladičev na samico. Študija s Poljske povezuje upad preživetja mladičev z zmanjšanjem populacije srnjadi in jelenjadi, katerega namen je bil zaščita gozdov pred premočnim objedanjem. V eni od naslednjih sezon je svoje prvo leto preživel 0,25 mladičev na odraslega risa, kar kaže na velik vpliv gostote plenskih vrst na risa.

7. Kako dolgo ris običajno živi?

Evrazijski ris lahko v ujetništvu živi do 20, v divjini pa dosežejo starost do 18 let. Vendar zaradi različnih stopenj preživetja v njihovih življenjskih obdobjih večina risov pogine precej prej. Mladiči, ki preživijo prvo leto, zapustijo in si poiščejo lastni teritorij – postanejo teritorialni risi. Stopnje preživetja razkropljenih ali mladih risov v Evropi znašajo od 36 % do 62 %. Podatkov o stopnjah preživetja rezidentnih risov v Evropi je dokaj malo, vendar podatki iz telemetričnih študij v Skandinaviji kažejo, da je bila letna stopnja preživetja odraslih risov v populaciji upravljeni z lovom 81 do 83 %.

Ris in upravljanje z divjadjo

8. Zakaj se kvote za odstrel parkljarjev Sloveniji zvišujejo, tik preden bodo naseljeni risi? Zakaj moramo zmanjšati plensko bazo pred doselitvijo? (Kvota za odstrel jelenov se v Sloveniji v zadnjih letih nenehno povečuje, v zadnjem letu celo za več kot 30 %.)

Jeleni so redko risov plen, zato upravljanje z njimi verjetno nima velikega vpliva na ohranitev risa. Zavod za gozdove Slovenije v letu 2020 posodablja smernice o tem, kako v načrtih upravljanja s parkljariji upoštevati vpliv prisotnosti risa in volka, še posebno pozornost pa namenja srnjadi kot glavnemu risovemu plenu.

9. Ali ostre zime lahko negativno vplivajo na število parkljarjev in je zato za rise na voljo manj hrane?

V splošnem je plenska baza za rise v Sloveniji in na Hrvaškem zadostna. Celo med ostrimi zimami (in pri določenih izgubah v populacijah prostoživečih parkljarjev) bi bilo hrane za rise dovolj. Vrsta sestava risovega plena je odvisna od razpoložljivosti plenskih vrst v okolju. Če je določena vrsta številčno manj pogosta, se lahko risi preusmerijo k plenjenju drugih vrst.

10. Ali lahko pride do združenega negativnega učinka na parkljarje, če je zima ostra in je odstrel povečan?

Zaradi smrti šibkih in starih živali se zagotovo lahko pojavi določen negativen učinek, ki ga ima ostra zima na prisotnost populacij parkljarjev. Vendar pa je to samo del naravnih procesov, ki so pomembni za delovanje ekosistemov. Zaradi ostrih zim v kombinaciji s povečanim odstrelom pa se število parkljarjev vseeno lahko zmanjša. Zato je treba po ostrih zimah ustrezno prilagoditi načrte odstrela najpomembnejših plenskih vrst.

Photo: Miha Krofel

Photo: Miran Krapež

11. Kakšen je dolgoročni načrt upravljanja z risi, če njihova populacija okreva? Če se razširi? Koliko risov v resnici potrebujemo? Koliko jih je dovolj?

Trenutna prizadevanja v Sloveniji in na Hrvaškem so usmerjena k zaustavitvi trenutnega upadanja populacije in obračanju tega trenda. Ko bo to doseženo, bo naša populacija risov še vedno ostala izolirana in majhna ter se bo morala soočiti z mnogimi enakimi izzivi. V takšnih primerih obstaja samo en način, kako preprečiti izumiranje, v kolikor ne želimo redno doseljevati novih živali: omogočanje stikov z drugimi populacijami risov. To je mogoče doseči z vzdrževanjem in povečanjem naravne povezljivosti z risi, ki samostojno prečkajo pokrajino, in/ali pa tako, da med sosednjimi populacijami ustvarimo povezovalna območja za rise, ter z ukrepi „umetne“ povezljivosti, pri katerih živali aktivno preseljujemo med populacijami.

V projektu obravnavamo oba pristopa. Za povečanje naravne povezljivosti bomo v vzhodnih Alpah naselili „povezovalno“ populacijo, ki bo tudi pomemben korak k povezljivosti trenutnih populacij risov v Alpah v večjo, metapopulacijo (tj. skupino populacij, ki si občasno izmenjajo posameznike/gene). Po drugi strani se v celoti zavedamo, da bo naša populacija v prihodnosti še vedno potrebovala pomoč. Ob koncu projekta, ko bomo lahko vključili vse podatke in izkušnje, pridobljene tekom projekta, bo pripravljen načrt dolgoročnega upravljanja s populacijo. Treba je tudi upoštevati, da so risi teritorialna vrsta, ki sama regulira svojo gostoto. Zato sta na danem območju prisotna samo dva odrasla risa (samec in samica), pri čemer do prekrivanja med sosedi prihaja le na robovih teritorijev.

12. Ali bodo risi vplivali na muflone?

Risi bodo s plenjenjem vplivali na muflone, v tem trenutku pa ne moremo vedeti, kakšen bo ta vpliv in kako močan bo. Dejstvo je, da risi v preteklosti niso nikoli iztrebili nobene od živečih plenskih vrst. Ker pa so mufloni vnesena vrsta in niso prilagojeni domorodnim evropskim zverem, obstaja možnost, da bodo vplivi risjega plenjenja muflonov večji od vplivov risjega plenjenja avtohtonih parkljarjev (srnjadi, jelenjadi, gamsov, kozorogov in divjih prašičev). Obstaja celo možnost, da bodo velike zveri, kot so volkovi in risi, zaradi prirojenih in neučinkovitih vedenjskih odzivov muflonov na takšne plenilce ter pomanjkanja območij, kamor bi se lahko umaknili pred njimi, muflone iztrebili.

13. Ali nas mora skrbeti zaradi dolgoročnih negativnih vplivov na parkljarje zaradi risjega plenjenja?

Ne. Populacije avtohtonih parkljarjev, ki so plenska baza za rise v Dinaridih (v glavnem srnjad), so stabilne in zdrave. Naravni plenilci so vedno odvisni od svojega plena, zato je prisotnost plena tudi pomemben omejevalni dejavnik gostote risje populacije. Poleg tega so risi razvili močno teritorialno vedenje, pri katerem je mogoča samo nizka gostota populacije in zato vzdržno plenjenje („uporaba“) populacij plena. Odrasel ris upleni od 50 do 60 parkljarjev na leto. Če upoštevamo povprečno velikost risjega teritorija v srednji Evropi (približno samice 146 km², samci 217 km²) in ocenjene gostote parkljarjev, ki znašajo od 3 do 12 na km², lahko vidimo, da je vpliv na parkljarje vzdržen.

Poleg neposrednega plenilskega vpliva na parkljarje risi nanje vplivajo tudi posredno, s plenjenjem malih zveri. Male zveri, kot so lisice, so lahko pomembni plenilci mladičev parkljarjev, še posebej v prvih nekaj tednih njihovega življenja, zato lahko risje plenjenje zmanjšuje njihovo prisotnost in hkrati tudi njihov negativni vpliv na preživetje mladih parkljarjev. Na ta način ris pozitivno vpliva na svojo plensko bazo.

14. Kdo odloča o tem, kje bodo risi izpuščeni?

Projektna skupina v sodelovanju z lokalnimi lovskimi družinami. Pomemben dejavnik pri določanju najboljših mikrolokacij za mesta izpusta je tudi zemljevid primernosti risjega habitata, skupaj z načrtovanjem, usmerjenim k povezljivosti s sosednjimi populacijami. Pomembno je upoštevati trenutno lokalno stanje risov v območjih izpusta. Izpusti se izvajajo tudi v skladu z nacionalnim načrtom upravljanja.

15. Komu je dovoljeno videti rise v teh območjih za izpust? Ali si jih lahko ogleda kdorkoli?

Doseljeni risi so divje živali, ki jim ujetništvo in kontakt s človekom povzročata stres. Da bi ta stres čim bolj zmanjšali, je pomembno, da informacije o mestih izpustov ostanejo zaupne. V idealnem primeru bi bil dostop do obor dovoljen le majhnemu številu ljudi, vendar smo soglašali, da so ob izpustitvi lahko prisotni člani projektne skupine, nekateri člani lovske družine z območja, na katerem bo ris izpuščen, novinarji, ki bodo dokumentirali dogodek, in drugi povabljeni gostje.

16. Zakaj ne izpuščate tudi parkljarjev, kot so srnjad in gamsi, da bi jih risi jedli? Na ta način bi bili lovci tisti, ki bi skrbeli za hrano risov.

Risi na leto pojedjo približno 0,2–0,3 parkljarja na 100 ha. Izpuščanje srnjadi in gamsov, ki so bili vzrejeni na drugi lokaciji, kjer ni plenilcev, ne bi bilo primerno, saj se ti parkljarji ne bi naučili potrebnega izogibanja plenilcem. To bi bilo podobno, kot če bi fazane, vzrejene v ogradi, izpustili na odprto lovišče – za hranjenje lisic. Poleg tega izpuščamo rise zato, da bi izboljšali genetsko raznolikost in oslabili vpliv, ki ga je parjenje v sorodstvu imelo na to populacijo. Ker se populacije srnjadi in gamsov ne parijo v sorodstvu, preseljevanje in izpuščanje parkljarjev ni potrebno.

Photo: Miha Krofel

Ris in ljudje

17. Zakaj so risi koristni? Zakaj jih potrebujemo?

Če izgubimo vrsto, kakršna je ris, bodo slovenski in hrvaški gozdovi ter njihovi ekosistemi za vedno spremenjeni. Deluje kot plenilec, ki vzdržuje zdrave populacije divjih parkljarjev in usmerja evolucijo plenskih vrst, kot je srnjad, tako da nadzoruje njihovo število in posredno varuje rast rastlin. Vse to pa je nujno za zdrave ekosisteme, ki lahko zagotavljajo nove priložnosti in koristi za lokalne skupnosti, kot je, na primer, ekoturizem. Prisotnost risa predstavlja pomembno dodano vrednost za privlačnost določenega območja. Poleg trenutnih prednosti imamo pomembno moralno dolžnost, da ohranimo to avtohtono vrsto za prihodnje generacije, kar si želi tudi večina javnosti, ki živi na tem območju.

18. Kaj se bo zgodilo, če bodo risi začeli povzročati škodo pri majhnih in srednje velikih rejnih živalih, kot so ovce, koze ali svinje?

Če bo prišlo do škode, bodo člani projektne skupine in inšpektorji za oceno škode kmetu predstavili učinkovite zaščitne ukrepe; če ga bodo zanimali, mu bodo dostavili potrebno opremo za namestitev električne mreže. Škodo pri rejnih živalih, ki jo povzročijo velike zveri, nadomesti država. Vendar pa risi škodo redko povzročajo.

19. Kaj je mogoče storiti, če ris ubije rejne živali?

Rejne živali je mogoče učinkovito zavarovati s električnimi ograjami in mrežami, pa tudi z vključevanjem pastirskega psa v čredo. Če do škode vseeno pride, jo morajo kmetje prijaviti, da bodo od države dobili nadomestilo. Več o zaščiti premoženja in prijave škode na portalu: <https://www.varna-pasa.si>.

20. Ali bodo risi ubili moje pse? Moje mačke?

Verjetnost, da bi ris napadel domače ljubljence, sicer obstaja, a je zelo nizka.

21. Ali risi kdaj napadejo ljudi? Ali me mora skrbeti za otroke, če hodijo v šolo na območju, na katerem bo izpuščen ris?

Nobnih dokumentiranih primerov ni, pri katerih bi zdrav ris napadel ljudi. Risi so vrsta, ki je zelo plašna, in celo verjetnost, da bi ga zagledali, je zelo majhna. Risi se ljudi bojijo in se jim izogibajo. Do situacije, pri kateri bi lahko bili lahko nevarni ljudem, bi prišlo edino, če bi bili okuženi s steklino. Steklina je danes v Sloveniji in na Hrvaškem na srečo izkoreninjena.

22. Kako boste preprečili nezakonito ubijanje risov, kot se je dogajalo v preteklosti?

Nezakonitega ubijanja divjih živali na noben način ni mogoče popolnoma preprečiti in enako velja za nezakonito ubijanje risov. Skupaj z drugimi projektnimi partnerji ima Lovska zveza Slovenije ničelno toleranco do nezakonitega ubijanja vseh vrst divjih živali, divjadi in zaščitene vrste, vse naše dejavnosti pa so usmerjene k odvračanju od takih dejavnosti in zmanjševanju možnosti za tovrstna dejanja. Vzpostavitev posebne policijske enote v enem od projektnih ukrepov je edinstvena v Evropi in je usmerjena k istemu cilju.

Photo: Miha Krofel

Projekt LIFE Lynx

23. Kdo vodi ta projekt?

Pri projektu LIFE Lynx sodelujejo organizacije iz petih držav, od teh držav pa si tri delijo populacijo risov v Dinarskem gorstvu in jugovzhodnih Alpah. Partnerji projekta v Sloveniji so Zavod za gozdove Slovenije (upravičenec in koordinator), Lovska zveza Slovenije, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave in Univerza v Ljubljani. Upravičenci projekta na Hrvaškem so Veterinarska fakulteta Univerze v Zagrebu, združenje BIOM in Karlovska univerza uporabnih znanosti. V Italiji sta upravičenca organizacija Progetto Lince Italia in Arma dei carabinieri – Comando Unità Tutela Forestale, Ambientale e Agroalimentare (Korpus karabinjerjev – poveljstvo za varstvo gozdov, okolja in kmetijsko-živilskega sektorja). Upravičenca iz tako imenovanih držav donatoric sta Združenje za ohranitev biotske raznovrstnosti iz Romunije in Tehniška univerza v Zvolnu na Slovaškem.

24. Koliko stane ta projekt?

Letni proračun za 11 sodelujočih organizacij v 5 državah znaša približno 1 milijon EUR. Projekt traja 6 let in 9 mesecev.

25. Kdo plačuje ta projekt?

Največji delež finančnih sredstev (približno 60 %) prispeva program Evropske unije LIFE. Druge finančne prispevke krijejo sofinancerji in upravičenci projekta. Glavni sofinancer v Sloveniji je Ministrstvo za okolje in prostor, na Hrvaškem pa Sklad za zaščito okolja in energetske učinkovitost.

26. Ali ni to velika potrata denarja? Ali nimamo pomembnejših zadev, ki bi nas morale skrbeti, kot so, na primer, zaposlitve?

Upravičenci iz vseh petih držav bomo za izvajanje projektnih aktivnosti letno porabili nekaj manj kot milijon EUR. Za primerjavo, v Sloveniji porabimo en milijon EUR za načrtovanje ter izgradnjo 380 metrov najcenejše štiripasovnice*.

Hkrati si javnost v Sloveniji in na Hrvaškem želi zagotoviti preživetje risa v prihodnosti, to pa je mogoče doseči le z učinkovitim porastom populacije, tako kot bo izvedeno pri tem projektu. Z različnimi dejavnostmi, kot so smernice za prostorsko načrtovanje, vzpostavitev skupine za policijske preiskave in komunikacija s tako imenovanimi lokalnimi posvetovalnimi skupinami, bodo obravnavana tudi druga vprašanja, ne le preselitev in izpustitve. Spoprijeti se moramo z mnogimi pomembnimi vprašanji. Ljudje smo različni in nekatera vprašanja so nam pomembnejša od drugih, vseeno pa se moramo ukvarjati tudi s tistimi, ki so pogosto prezrta. Verjamemo, da narave ne smemo zapostavljati, plenilci pa so eden od njenih najpomembnejših členov.

S tem projektom ustvarjamo tudi priložnosti za nova delovna mesta in podpiramo lokalno gospodarstvo.

*Od začetka izvajanja Nacionalnega programa izgradnje avtocest v Republiki Sloveniji v letu 1994 do 25. novembra 2004.

27. Zakaj se o tem niste posvetovali z lokalnim prebivalstvom? Nihče me oziroma nas ni vprašal, ali se z naselitvijo risa strinjamo.

Raziskava o odnosu, ki je bila izvedena pred 10 leti v okviru projekta DinaRis, je pokazala, da večina lokalne javnosti, ki živi v risjem okolišu, podpira doseljevanje populacije risov, če bodo risi s tem rešeni pred izumrtjem. Skupaj s potrjenimi podatki o kritičnosti parjenja populacije risov v sorodstvu je bila ta podpora podlaga za skrbno načrtovanje projekta. Nato so ključni deležniki, ki živijo na območju habitata risa in območjih ponovne naselitve, postali pomembni partnerji pri tem projektu. Pri pripravi vseh ključnih projektnih dokumentov o upravljanju uporabljamo sodelovalne pristope, poleg tega pa bomo podatke, ki smo jih pridobili v raziskavi odnosa javnosti, uporabili za to, da preverimo, ali javnost podpira ukrepe, ki bodo uvedeni. Tako bodo različni deležniki, interesne skupine in splošna javnost neposredno ali posredno obveščeni, zaproseni za mnenje ali vključeni v načrtovanje in izvedbo projektnih dejavnosti.

28. Kakšen je namen lokalnih posvetovalnih skupin in zakaj naj bi se sam vključil?

Med pripravljalno fazo projekta smo ugotovili, da si lokalna javnost in skupine deležnikov na območjih, kjer so prisotni risi, želijo biti dejavneje vključene v usmerjanje projektov, kot je LIFE Lynx, s tem pa poskrbeti, da bodo obravnavani njihovi glavni pomisleki glede tovrstnih projektov. Pri razvoju projekta smo to upoštevali tako, da smo velik del projektnih dejavnosti namenili sodelovanju z lokalnim prebivalstvom in njihovimi zadevnimi ali bližnjimi skupnostmi. Poleg dejavnosti obveščanja

in razširjanja informacij, kot so javne predstavitve, spletna stran, publikacije in podobno, smo s pripravo posebnih, lokalnih posvetovalnih dejavnosti načrtovali tudi bolj strukturiran način posvetovanja o vseh pomembnih vprašanjih, ki zadevajo doseljevanje, in splošnih vprašanj o projektu. Lokalno prebivalstvo smo tako povabili, da se pridružijo temu forumu za obravnavo lokalnih interesov, tako imenovanim lokalnim posvetovalnim skupinam. Želimo spodbujati dialog med ključnimi lokalnimi deležniki in projektno skupino ter jih vključiti v usmerjanje in izpopolnjevanje projektnih dejavnosti. Poleg tega bodo člani lokalnih posvetovalnih skupin povabljeni tudi k sodelovanju pri organizaciji dejavnosti v njihovih lokalnih skupnostih, prejeli bodo promocijska gradiva o projektu, ta gradiva hranili in tudi razširjali, spodbujeni bodo, da z obveščanjem svojih skupnosti o napredovanju projekta sodelujejo pri dejavnostih za osveščanje javnosti, ob posebnih letnih dogodkih pa bodo prejeli tudi zahvalo za svoj pomembni prispevek. Menimo, da lahko lokalne posvetovalne skupine odločilno pripomorejo k temu, da bodo ključni pomisleki lokalne javnosti v zvezi s projektom obravnavani na najprimernejši način.

29. Zakaj nisem bil povabljen na srečanja ali dogodke, ki so organizirani za lokalne skupnosti, ali bil o njih obveščen?

Preden se je projekt začel, smo izvedli več predstavitev in srečanj, ki so bili namenjeni obveščanju lokalnega prebivalstva o projektu. Ob začetku projekta smo nadaljevali s kampanjo obveščanja, intenzivneje organizirali lokalne predstavitve za skupnosti, pripravili gradivo za lokalne medije in organizirali srečanja, na katere je bilo povabljeno lokalno prebivalstvo, da bi sodelovalo pri projektu. Te javne dogodke poskušamo oglaševati na vse možne načine, če pa imate v mislih specifični medij ali kanal, ki bi ga lahko uporabili, prosimo, da nas o tem obvestite, tako da bomo lahko doseg v prihodnje še povečali. Dobrodošli ste, da se obrnete na nas prek elektronskega naslova: life lynx.eu@gmail.com. Hvala!

30. Koliko lokalnih posameznikov bo zaposlenih pri projektu? Ali bodo to le ljudje iz Ljubljane?

Pri projektih, kot je LIFE Lynx, so zaposleni strokovnjaki, ki se ukvarjajo z zaščito velikih zveri in prihajajo z vseh koncev Slovenije. Sedeži ustanov, ki izvajajo projekt, so v Ljubljani, te ustanove pa imajo regionalne enote po vsej Sloveniji. Osebe, ki deluje v regionalnih enotah, je za izvedbo projekta ključno. Poleg tega tudi zaposleni v Ljubljani prihajajo iz različnih slovenskih regij.

V okviru projekta bomo izvedli serijo izobraževalnih in promocijskih dejavnosti na območjih, na katerih so prisotne velike zveri. Še posebej bi želeli poudariti sodelovanje z lokalnimi šolami in turističnim sektorjem. Oboje bo pomembna dodana vrednost lokalnim skupnostim in projektu. Pomembno vlogo pri projektu bodo imele tudi lokalne posvetovalne skupine.

31. Zakaj ste za doseljevanje v dinarsko populacijo izbrali karpatskega in ne balkanskega risa?

V zgodovini je obstajala ena sama populacija risov, ki se je raztezala od Balkana prek srednje Evrope, vključno z Alpami in Karpati. Šele kasneje se je ta velika populacija razdrobila na manjše, izolirane populacije. Razdalja slovensko-hrvaške populacije do karpatske populacije je podobna razdalji do balkanske, risi iz obeh populacij pa so morfološko, ekološko in vedenjsko zelo podobni. Vendar je balkanska populacija danes zelo majhna (ocenjujejo jo na 19–37 živali), je v upadanju in jo je verjetno prizadelo parjenje v sorodstvu. Karpatska populacija pa je velika (ocenjujejo jo na približno 2800 živali), genetsko raznovrstna in zelo zdrava. Zato je populacija karpatskih risov kot donorska precej primernejša za doselitev v populacijo na območju Dinaridov in jugovzhodnih Alp. Odlov živali za preselitev tudi ne bo pomembno negativno vplival na karpatsko populacijo, lahko pa bi resno ogrozil majhno in prav tako ogroženo balkansko populacijo, pri kateri v obdobju trajanja projekta verjetno ne bi niti mogli niti smeli odloviti potrebnega števila risov.

32. Ali drži, da so plen balkanskih risov najpogosteje poljski zajci, karpatski pa lovijo parkljarje?

Ne. V nedavnih raziskavah o prehrani balkanskih risov v Makedoniji so ugotovili, da tudi balkanski risi večinoma lovijo parkljarje (srnjad in gamse), povsem enako kot karpatska populacija. Risi iz obeh populacij lovijo tudi poljske zajce, vendar ti niso glavni vir hrane ne za karpatsko in ne za balkansko populacijo.

33. Zakaj izpuščate karpatske rise, saj ogrožajo balkanske? (Balkanski ris je naveden kot podvrsta; ta podatek se zadnje čase pojavlja v medijih, pa tudi pri Svetovni zvezi za varstvo narave (IUCN).)

Nobenega znanstvenega dokaza ni, da „balkanski,“ in „karpatski“ ris pripadata različnim podvrstam. Če pogledamo zgodovinsko porazdelitev pred 200 leti, je jasno, da je bila današnja alpska populacija povezana z današnjo „balkansko“. Zato govorimo o dveh različnih ekotipih iste vrste, ki sta bila umetno ustvarjena, potem ko so ljudje iztrebili rise iz panonske nižine. Povezava teh dveh populacij v prihodnosti bi lahko koristila tudi populaciji balkanskih risov, ki je zaradi osiromašene genetske raznovrstnosti ogrožena. Dejansko se bo balkanska populacija v bližnji prihodnosti neposredno povezala s karpatsko, ki se prek Srbije širi proti jugozahodu. Na ta način bo ponovno vzpostavljena naravna povezava med risi s teh območij, ne glede na razvoj pri dinarski populaciji risov.

Photo: Matej Vrančič

Dojemanje projekta in risov

34. V Sloveniji in na Hrvaškem imamo že zdaj preveč medvedov, imamo tudi volkove, zdaj pa še risi ... Zakaj?

Za ekosistem je prisotnost velikih zveri pomembna, saj povečujejo biotsko raznovrstnost in heterogenost habitatov. Z nadzorom številčnosti plena in srednje velikih plenilcev vplivajo na ekosistem. Z omejevanjem števila rastlinojedov in spreminjanjem njihovega vedenja pomagajo zmanjšati pritisk na rastline in vplivajo na porazdelitev hranil (dušika in fosforja). Z omejevanjem števila srednje velikih plenilcev pomagajo sprostiti pritisk na druge vrste majhnih sesalcev. V ekosistemu imajo različne vrste različne vloge, zato medvedi in volkovi ne morejo nadomestiti funkcije, ki jo ima ris, za zagotavljanje naravnega delovanja ekosistemov dinarskih gozdov pa je potrebna celotna združba plenilcev. Poleg tega so raziskave javnega mnenja med prebivalci dinarskega območja v Sloveniji in na Hrvaškem pokazale, da si večina lokalnih prebivalcev želi preživetje teh vrst na tem območju tudi v prihodnosti.

V Sloveniji živi približno 20 odraslih risov, na Hrvaškem pa 50. Od 90. let 20. stoletja število risov v obeh državah upada. Za obnovo in ohranjanje te avtohtone vrste ter povezovanje alpskih in dinarskih populacij, kar je eden od ciljev projekta, je potrebno naseljevanje novih, nesorodnih risov. Glavni cilj projekta ni le povišanje števila risov, ampak tudi povečanje genetske raznovrstnosti populacije risov ter spodbujanje porazdelitve in povezljivosti z drugimi populacijami risov, tako da bo v desetletjih, ki prihajajo, populacija imela možnost preživetja. Ciljna velikost populacije je predmet razprav med različnimi interesnimi skupinami.

35. Zakaj moramo v Sloveniji in na Hrvaškem imeti „vse evropske velike zveri“? Ali se to ne zdi nepošteno?

Od leta 2018 so vse evropske celinske države dom vsaj eni vrsti velikih zveri. Medvedi, volkovi in risi poseljujejo približno polovico evropskih držav, ki so prepoznale njihovo pomembnost ter ki so jih zmožne ohraniti s sprejemanjem in uvedbo zaščitne zakonodaje, s pozitivnim javnim mnenjem in z različnimi praksami, ki omogočajo sožitje velikih zveri in ljudi. Slovenija in Hrvaška sta primera dobre prakse ohranjanja naravne dediščine za prihodnje generacije. Vsaka od obeh držav je sama po sebi premajhna, da bi nudila dom za preživetje sposobni populaciji velikih zveri, zato morata obe prispevati lastna deleža k ohranjanju zdravih, skupnih populacij velikih zveri.

Photo: Matej Vranič

Drugi pomisleki

36. Ali nimamo že dovolj velikih zveri?

Številčnost velikih zveri je odvisna v glavnem od tega, v kakšni meri so jih ljudje na danem območju pripravljene sprejeti. Število se lahko med različnimi interesnimi skupinami in glede na vrsto zelo razlikuje. Če je njihov habitat primeren in dovolj velik, da izpolnjuje ekološke potrebe (po hrani, zavetju, reprodukciji itd.), je njihova biološka nosilna zmogljivost v splošnem precej višja od ravni sprejemanja v lokalnem okolju. V splošnem je naša populacija rjavih medvedov najštevilčnejša in na nekaterih območjih se zdi, da je preseгла „družbeno nosilno zmogljivost“. Kot odziv na to je populacija nadzorovana z reguliranim odstranjevanjem medvedov iz populacije. Druga skrajnost je populacija risov, ki je v zadnjih nekaj desetletjih številčno izjemno upadla. Ko je bil odstrel risov nato ustavljen, ni bilo skoraj nobenih pritožb.

Photo: Marko Mesterl

37. Ali bi nas moralo skrbeti, če bi risi odtavali v habitate, kjer ni hrane? Oziroma ali je to do risov pošteno?

Glede na raziskavo o primernosti risjih habitatov je večina območij dinarskega gorovja in jugovzhodnih Alp, kamor bodo risi doseljeni, zelo primerna. Na tem območju so habitati z dovolj plena zanje (srnjadi in drugih malih parkljarjev). Glavna plenska vrsta risov – srnjad – je prisotna na celotnem projektnem območju v Sloveniji in na Hrvaškem. Kljub temu so nekateri deli Hrvaške, ki so zunaj projektnega območja (npr. deli Dalmacije in Like), brez primerne populacije srnjadi. Če se bo zgodilo, da bodo posamezni preseljeni risi odtavali na takšna območja, jih bomo poskušali znova ujeti in jih premestiti na primernejša območja, kjer bodo imeli tudi možnost srečevanja in parjenja z drugimi risi.

38. Kaj se bo zgodilo, če bodo avtomobili na slovenskih in hrvaških cestah in avtocestah ubili „preveč risov“ ?

Glede na naše pretekle izkušnje skoraj ni verjetno, da bi se to zgodilo. Če bi do tega vseeno prišlo, pa se bomo pogovorili o tem, kakšne preventivne ukrepe je treba uvesti. Če je preseljena žival ubita ali če umre zaradi prometne nesreče, projektna skupina soglaša, da jo je treba nadomestiti z novo. Za zmanjšanje težav s parjenjem v sorodstvu pri naših risih je s tem zagotovljeno, da bo priseljenih dovolj risov.

39. Prevoz risov – ali obstajajo kakršnikoli pomisleki glede dobrega počutja živali?

Prevoz živali bo potekal v skladu z običajnimi veterinarskimi praksami prevoza divjih živali. Za živali, ki jih bomo prevažali, bo v skladu s sprejetimi standardi o dobrobiti živali dobro poskrbljeno.

40. Kaj se bo zgodilo, če risi s Slovaške in iz Romunije v Sloveniji in na Hrvaškem ne bodo preživel? Ali obstaja prag (število mrtvih risov), zaradi katerega bo projekt „začasno zaustavljen“?

Vse dejavnosti pri projektu bodo natančno spremljane. Doseljenim risom nadenemo ovratnico in jih natančno spremljamo. Zavedamo se, da nekateri risi lahko poginejo, in sprejeli bomo vse previdnostne ukrepe, da bomo situacijo ublažili. Usmerjevalna skupina projekta ima vzpostavljene mehanizme za spopadanje s kriznimi situacijami. Umrljivost doseljenih živali, povezanih s projektom, bi vsekakor spadala v to kategorijo. Ker delamo vse, kar je mogoče, da bi se takšnim izidom izognili, poseben prag števila mrtvih risov, zaradi katerega bi bil projekt zaustavljen, ni določen.

41. Ali so populacije risov v izvornih državah dovolj vzdržljive, da bodo prenesle odstranitve posameznih osebkov za namene projekta LIFE LYNX?

Tako v Romuniji kot na Slovaškem so zdrave populacije risov, ki štejejo več sto živali. Preliminarni podatki, ki smo jih zbrali na območjih odlova v obeh izvornih državah, so pokazali, da je gostota risov relativno visoka in da se živali redno razmnožujejo. Zato menimo, da bodo odstranjene teritorialne rise hitro nadomestile mlajše živali. Situacijo bomo spremljali tudi po odlovu in preselitvi risov ter tako poskrbeli, da izvorne populacije zagotovo ne bodo ogrožene.

42. Kako veste, ali vplivate na populacijo risov na Slovaškem in v Romuniji?

To je mogoče ugotoviti z raziskavo, opravljeno po odstranitvi posameznikov iz populacije; pred odlovom in po njem spremljamo območja odstranitve.

43. Zakaj boste na Hrvaškem izpustili samo 4 živali, v Sloveniji pa 10?

Populacijo dinarskega gorovja želimo povezati s populacijo jugovzhodnih Alp. Da bi ta cilj dosegli, bomo v območju jugovzhodnih Alp izpustili 5 risov za vzpostavitev nove povezovalne populacije. Za večjo možnost povezave med dvema populacijama bomo v slovenskem delu Dinarskega gorovja izpustili 5 živali. Risi iz Slovenije se širijo na Hrvaško, risi s Hrvaške pa v Slovenijo.

44. Če želite rise v Italiji in Avstriji, zakaj jih ne izpustite tam?

Risi se bodo iz Slovenije verjetno razkropili v Avstrijo in Italijo. Če bi jih namesto v Sloveniji izpustili v teh dveh državah, bi bila razdalja med alpskim in dinarskim delom populacije prevelika. Naš cilj je, da povežemo ta dva dela, zato mora biti razdalja med njima optimalna geografska razdalja. V Italiji so leta 2014 okrepili populacijo risov, tako da so v Furlanijo doselili dva risa. V Avstriji so med letoma 2011 in 2017 iz Švice v Zgornjo Avstrijo preselili pet risov, da bi oblikovali jedro populacije severovzhodnih Alp.

Vprašanja, povezana s turizmom in gospodarstvom

45. Ali je turiste mogoče voditi k oboram na mestih izpustov?

Ne. Da risov ne bi po nepotrebnem motili, je pomembno, da informacije o mestih izpustov ostanejo zaupne. Pri projektu pripravljamo izbor razlagalnega gradiva, ki ga bo mogoče uporabiti v turizmu. V okviru projekta bomo v Sloveniji in Italiji razvili risove tematske poti, skupaj z „Risovo potjo“ – elektronskim vodičem v različnih jezikih za pot med Slovenijo in Hrvaško, ki bo primerna za turiste in šolarje. Pot bo opremljena z razlagalnimi znaki o doselitvi risov. Po koncu projekta bodo deli prave obore za rise premaknjeni ob tematsko pešpot. Za več informacij si oglejte spletno mesto lifelynx.eu.

46. Ali lahko turistične ustanove uporabijo fotografije, videoposnetke in telemetrične podatke, ki so bili ustvarjeni med projektom, za promocijo destinacije?

Med projektom bomo s pomočjo fotopasti pridobili fotografije in videoposnetke, iz telemetričnih podatkov pa zemljevide gibanja risov. Pripravili bomo izbor gradiv, ki jih bodo lahko uporabile turistične organizacije na območju projekta. Turistične organizacije so vabljeni k uporabi materiala za obveščanje o vprašanih ohranitve risa in za razvoj trajnostnih, sonaravnih oblik turizma (npr. prepoznavanja znakov prisotnosti risa, umetniških delavnic in slikarskih kolonij).

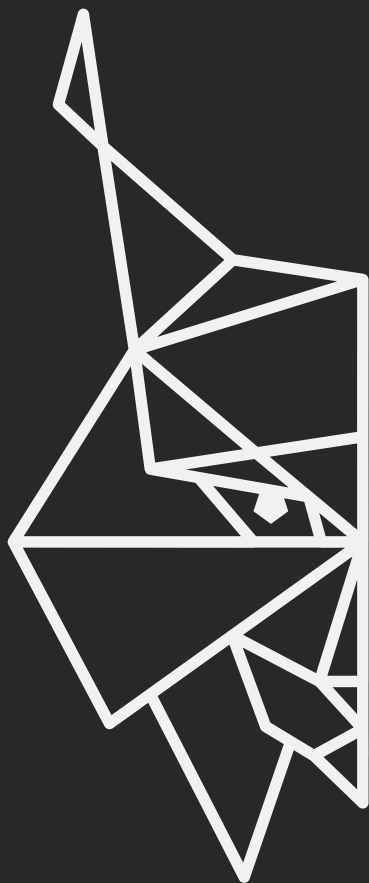
Dodatna vprašanja z delavnic, predstavitev, srečanj itd.

47. Kaj se dogaja s hrvaškim risom Martinom?

Martina je kot osirotelega mladiča, starega mesec in pol, junija 2017 v Bribirju našel lovec. Informacija o tem je prispela do inšpekcije za ohranjanje narave in 11. septembra 2017 smo se sestali z inšpektorjem, da bi mladiča odpeljali v Živalski vrt Zagreb, kjer bi bilo zanj bolje poskrbljeno. Martin je bil zdrav in je dobro napredoval. Oktobra 2017 je bil preseljen v novo zgrajeno oboro za rise v Nacionalnem parku Risnjak. Martina so v sodelovanju z Nacionalnim parkom Risnjak, Živalskim vrtom Zagreb, javno ustanovo „Priroda“ Primorsko-goranske županije, Veterinarsko fakulteto, Univerzo uporabnih znanosti v Karlovcu in ministrstva spremljali; še naprej je dobro napredoval, hranili so ga z živo hrano, itd. Izpuščen je bil 29. januarja 2018 in takoj je začel uspešno loviti srnjad (v pomoč mu je bila ostra zima z visoko snežno odejo). Zaradi ovratnice GPS GSM so mu neprekinjeno sledili. Odšel je v Slovenijo, kjer ga je slovenski del skupine še naprej spremljal. Eden od raziskovalcev je opazil, da se pravzaprav ne boji ljudi – lahko se mu je približal na razdaljo le nekaj metrov. Nekaj tednov kasneje, 15. 8. 2018, smo iz njegove ovratnice sprejeli zadnji signal, ki je kazal, da se nahaja nekje med Brezovico pri Borovnici, Rakitno in Zabočevim. Nato ovratnica ni več pošiljala podatkov in vsi signali so bili izgubljeni. Kamere projekta LIFE Lynx, ki so razpršene po vsej Sloveniji, niso zaznale njegove prisotnosti in velja za pogrešanega. Najverjetneje je bil ubit, ovratnica pa uničena.

48. Zakaj živali ne vzrejujejo v Živalskem vrtu Ljubljana?

V nedavnem pregledu preteklih prizadevanj za doseljevanje in preseljevanje zveri smo ugotovili, da je za namene preseljevanja bolje, če so živali skotene v divjini in ne v ujetništvu. To v veliki meri temelji na dejstvu, da so bili programi preseljevanja zveri, pri katerih so uporabili živali, ujete v divjini (uspeh je znašal 31 %), uspešnejši od prizadevanj, pri katerih so uporabili živali, skotene v ujetništvu (uspeh je znašal 13 %). Poleg tega pa je bilo preživetje izpuščenih živali, ujetih v divjini, višje (53 %) od preživetja živali, skoteni v ujetništvu (32 %). Čeprav obstajajo nekateri primeri uspešnih programov preseljevanja, pri katerih so uporabili živali iz ujetništva, vključno z evrazijskim risom, je z uporabo živali, skoteni v ujetništvu, povezanih več problematičnih vidikov, zaradi katerih bi bil uspeh takšnih projektov lahko ogrožen. Med njimi so: 1) zmanjšana sposobnost iskanja in ubijanja plena, 2) pomanjkanje plašnosti pred drugimi plenilci in 3) zmanjšana sposobnost prepoznavanja primernih brlogov, vzgoje mladičev in izogibanja ljudi. Zato bi bilo treba zveri iz ujetništva izpuščati le, če ni nobene druge možnosti. Ker imamo pri pričujočem projektu možnost pridobiti rise, ujete v divjini, bomo uporabili le rise, skotene v divjini.

AVTORJI

Rok Černe
Jaka Črtalič
Manca Dremel
Anja Jobin Molinari
Miha Krofel
Aleksandra Majjić Skrbinšek
Urša Marinko
Meta Mavec
Hubert Potočnik
Vedran Slijepčević
Manca Velkavrh

O PROJEKTU

Ime: Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

Akronim: LIFE Lynx

Referenca: LIFE16 NAT/SI/000634

Časovni okvir: 1. 7. 2017–31. 3. 2024

www.lifelynx.eu

@LIFELynx.eu / @lifelynx.hr

Life.lynx.eu@gmail.com

LIFE16 NAT/SI/000634

S finančno podporo finančnega mehanizma Evropske unije LIFE

Partnerji

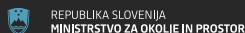
Lovska zveza Slovenije

Univerza v Ljubljani

Sofinancerji

EURONATUR

